

Epätarkkuus kielen käyttökelpoisuutta lisäävänä tekijänä¹

Kielenkäytön oppaissa on keskeisimpiä asioita selkeyteen ja täsmällisyyteen kehottaminen. Neuvotaan sanomaan asiat niin, että kuulija tai lukija voi ymmärtää sanoman vain yhdellä tavalla ja että hän saa mahdollisimman tarkan tiedon asiasta. Yleisohjeena tällainen kehoitus on aivan paikallaan. Epätarkka ja epätäsmällinen kielenkäyttö on aiheuttanut ja aiheuttaa paljon harmia, erehdyksiä, väärinkäsityksiä, joista usein on seurauksena ihmissuhteiden häiriintyminen ja paljon vakavampiakin haittoja.

On kuitenkin paikallaan nostaa esiin myös asian toinen puoli, jota harvemmin muistetaan. Kielenkäytön mahdollisimman täydellinen täsmällisyys ja tarkkuus ei sovellu tavoitteeksi aina eikä kaikissa oloissa. On tilanteita, joissa kieli toimii paremmin, kun käytetään epätarkkaa ilmausta. Tarpeeton tai liiallinen tarkkuus voi olla esteenä puhujan tai kirjoittajan tarkoituksien saavuttamiselle.

Ihmiskielen keskeisiä piirteitä on olioiden ja ilmiöiden luokittelu. Nähdessämme tietyn ravihevosen voimme puhua Charme Asserdalista. Mutta jos jostakin syystä emme halua nimetä hevosta tai emme tunne sitä tai jos emme etäisyyden tai pimeyden tai muun seikan takia näe sitä kylilin tarkoin, on tarjolla laaja asteikko ilmauksia, jotka luokittelevat näkemämme ahtaampaan tai laajempaan olioluokkaan, esim. tamma — ravihevonen — hevonen — nelijalkainen — eläin — olento.

Yleinen ja todennäköisesti oikea käsitys on, että kehittyneissä kulttuurikielissä on laajoja yleiskäsitteitä merkitsevien sanojen verkko yleensä täydellisempi kuin kehittymättömissä. Pari hajaesimerkkiä havainnollistakoon asiaa. Suomen sana *esine* on tullut kieleen vasta 1840-luvulla. Se on tietoisesti muodostettu uudissana, Wolmari Kilpisen ehdottama. Viime vuosikymmeninä taas on arkisessa puhekielessämme yleistynyt sa-

¹ Suomen Kielen Seuran 50-vuotisjuhlassa 9. 4. 1979 pidetty juhlaesitelmä hieman täydennettynä.

na *vekotin*, joka täyttää ilmeisen ilmaisutarpeen silloin kun ei osata tai haluta tarkemmin sanoa, mistä välineestä tai laitteesta on kysymys. (Vrt. S. I. Hayakawa, Ajattelun ja toiminnan kieli, 1966, s. 170—.)

Voimme siis tyytyä puhumaan *hevosesta* Charme Asserdalin ollessa kyseessä tai käyttämään sanaa *vekotin* tarkoittaessamme vaikkapa kahvinkeitintä. Samantapainen ilmiö on se, että voimme ilmaista ajankohdan ilmoittamalla hyvinkin väljät aikarajat, joiden sisäpuolelle jokin tapahtuma kuuluu. Suomen Kielen Seura perustettiin 9. huhtikuuta 1929. Aivan tarkka ajankohta olisi kai se, jolloin kokouksen puheenjohtaja vahvisti perustamis päätöksen lyömällä nuijalla pöytään, mutta koska noin tarkka ajankohta ei ole tärkeä ja koska en sitä edes tiedä, mainitsen vain päivämäärän. Tässäkin on kyseessä eräänlainen luokittelu. Usein riittää sekin, että mainitaan pelkkä vuosiluku.

Päivämäärä ilmaisee tarkasti ne rajat, joiden väliin tarkoitettu ajankohta kuuluu (nimettynä päivänä klo 0:n ja 24:n välillä). Rajoiltaan yhtä tarkkoja ovat sellaiset ilmaukset kuin *viime viikolla*, *ensi kuussa*, *20. vuosiadalla*. Mutta voidaan käyttää sellaisia ajankohdan ilmauksia, jotka jättävät rajatkin epätäsmällisiksi: *ensi kesänä*, *viime vuosina*. Rajoiltaan epätarkka on myös *vekotinten* luokka. Joku on sanonut David Humesta, että hän on kaikkien aikojen terävimpiä ajattelijoita. Ei tarvitse sanoa, että hän on terävin tai että hän on vaikkapa kuudenneksi terävin. Onneksi kieli tarjoaa mahdollisuuden tällaiseen epätarkkuuteen, sillä ei-hän ajattelijan terävyyttä voida ilmoittaa mittayksikköinä, kuten voidaan ilmoittaa hänen fyysinen painonsa tiettyinä ajankohtana. (Vrt. O. Ikola, Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suom. raamatussa I, 1949, s. 34—35.)

Se, että ei mainita oliota tai ilmiötä yksilön tarkkuudella vaan nime-tään vain luokka, johon se kuuluu, on jo eräänlaista epätarkkuutta. Jokaisessa kielessä on myös suuri määrä ilmauksia, jotka eksplisiittisesti osoittavat epätarkkuutta, summittaisuutta. Väljän luokittelun ja suora-naisen epätarkkuuden ilmauksen rajatapauksena voimme pitää *joku-* ja *jokin-*sanojen käyttöä: *tuolla liikkuu jokin*, *mainitsen joitakin esimerkkejä*. Selviä epätarkkuuden ilmauksia ovat sellaiset — usein lyhenteillä merkityt — sanonnat kuin *jne.*, *ym.*, *tjs.* Ne antavat kuulijalle tai lukijal-le varsin väljät mahdollisuudet mielessään täydentää asiaa.

Yleinen käsitys lienee, että lakien ja asetusten kieli on täysin tarkkaa ja yksiselitteistä tai että siihen ainakin pyritään. Sen verran tässä käsityk-sessä on perää, että lakikielessä tuskin käytetään sentapaisia ilmauksia kuin *jne.*, *ym.*, *tjs.*, *joitakin*. Mutta kyllä lakiteksteissäkin esiintyy epä-tarkkoja ilmauksia, jopa tarkoituksellisia. Otan sattumanvaraisesti yh-den esimerkin tuoreesta lakitekstistä. Tammikuussa 1979 annetussa lais-sa Lapin korkeakoulusta säädetään korkeakoulun tehtävistä mm. näin:

”Korkeakoulussa harjoitetaan tutkimusta ja annetaan opetusta lähinnä kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden, oikeustieteiden ja yhteiskuntatieteiden aloilla.” Sana lähinnä lienee tässä tulkittava niin, että mainittujen alojen tutkimusta ja opetusta on pakko harjoittaa tai että näillä aloilla on pääpaino mutta ettei mitään muutakaan alaa suljeta pois. Jos myöhemmin haluttaisiin ulottaa korkeakoulun tutkimus- ja opetustyö vaikkapa farmasian tai merenkulun alalle, se ei ilmeisesti vaatisi lain muuttamista.

Eräät lakitekstien epätarkat tai moniselitteiset ilmaukset ovat seurauslainsäätämisen järjestelmästä. Kun eri puolueet tai muut ”asiaan vaikuttavat tahot” eivät pääse yksimielisyyteen jostakin säädettävän lain kohdasta, voidaan kompromissina hyväksyä muotoilu, joka antaa mahdollisuuden eri tulkintoihin. Tällä tavoin syntynyt laki tuskin on lainkäytön kannalta hyvä, mutta silti tämäntapainen kompromissikin saattaa demokraattisessa järjestelmässä olla positiivinen saavutus. (Vrt. E. Weller, *Riktig svenska*, 3. p., 1965, s. 120.)

Toisaalta luokittelu kielen rakenteen keskeisenä piirteenä ja toisaalta epätarkkuutta osoittavien ilmausten käyttö ovat vähänkin kielenkäyttöä tarkkailleille epäilemättä tuttuja ja itsestään selviä seikkoja. Aivan yhtä helposti ei ehkä huomata, että epätarkkuudella, vieläpä usein tarkoituksenmukaisella ja tietoisellakin epätarkkuudella on kielessä paljon muitakin ilmenemismuotoja.

Aloitin näiden ilmenemismuotojen tarkastelun sanaopin alalta, jolla ne ovat ehkä yleisimpiä ja selvimmän osoitettavia. Nimenomaisten epätarkkuuden ilmausten joukossa olisi jo voitu mainita sana *pari* käytettynä merkityksessä ’noin kaksi’. Niin sanoakseni piilevää tai kätkeytyä epätarkkuutta sen sijaan voi sisältyä nykyään muodissa olevan *mielekäs*-sanan käyttöön. Nykysuomen sanakirjan mukaan sanan merkitys on ’jossa on mieltä, järkeä, järjellinen’ ja sen vastakohta on ’mieletön’. Eräässä joitakin vuosia sitten ilmestyneessä komiteanmietinnössä on seuraava kohta: ”Lopullisena tavoitteena on, että opiskelija voi suorittaa tutkinnon neljässä vuodessa osallistumalla täystoimisesti tavoitteiltaan, sisällöltään ja muodoiltaan mielekkääseen toimintaan.” (Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö, Komiteanmietintö 1972: A 17, s. 149.) Jos tällä tarkoitetaan vain, että toiminta ei ole tavoitteiltaan, sisällöltään ja muodoltaan mieletöntä vaan että siinä on mieltä, järkeä, että se on järjellistä, niin toiminnan luonteesta on itse asiassa sanottu perin vähän.

Sanaa *joustava* käytetään niin ikään toisinaan tarkoituksellisen epätarkassa merkityksessä. Kuvallisessa käytössä sana tarkoittaa lähinnä kankean, jäykän, byrokraattisen ja muiden sentapaisten kielteisiksi tunnettujen ominaisuuksien vastakohtaa. Sanalla on yleensä positiivinen

tunnelataus. Tämän takia sanaa mielellään käytetään myös silloin, kun itse asiassa halutaan puolustaa tai perustella jotakin mielivaltaista menettelyä, perusteetonta joistakin vaatimuksista tinkimistä tai muita sellaisia asioita, joille on vaikea esittää täsmällisiä, täysin asiallisia perusteita. Tällaista *joustava*-sanan käyttöä esiintyy mm. komiteakielessä, mutta esimerkit jääkööt mainitsematta.

Puhuin äsken ”asiallisista perusteista”. Sana *asiallinen* oli tässä yhteydessä luullakseni riittävän yksiselitteinen, mutta näin ei ole aina. Tämän sanan merkityksestä on viime aikoina keskusteltu sen johdosta, että eräässä komiteanmietinnössä on ehdotettu virkanimitysperusteina muiden ohella otettavaksi huomioon ”asialliset syyt” (Virkamiesten oikeusasemakomitean ensimmäinen osamietintö, 1979, lehtitietojen mukaan). Komitean puheenjohtajan mielestä sanonta ei tarkoita ns. poliittisia virkanimityksiä. Useimmat ehkä tulkitsisivat sanonnan samoin kuin hän, mutta varmaan olisi myös toisella kannalla olevia. Viimeksi mainittujen kantaa olisi perin vaikea todistaa vääräksi. Jos mainittu sanonta tulee lakiin, niin se on uusi esimerkki siitä, kuinka lainsäätämisympäristömme voi johtaa sellaiseen tulkinnanvaraisuuteen, joka on tiedossa jo lakia säädettäessä.

Yhtenä kielenkäytön tahallisen epätarkkuuden muotona voidaan mainita seuraavantyyppinen sanaleikki. Kun erästä Yleisradion hyödylliseksi katsottua aloitetta koskeva kirjoitus otsikoidaan ”Ylen hyvä asia” (Virke n:o 1/1979 s. 29), ei voida ratkaista, onko kyseessä *Yle*-sanan *genetiivi* vai *adverbi ylen*. Tai oikeammin: kyseessä ovat samalla kertaa molemmat. Tai kun eräs aikakauslehti v:n 1979 eduskuntavaalien jälkeen otsikoi TERHO PURSIAINEN TAISTON TIELLÄ, niin se voidaan ymmärtää kolmella eri tavalla: 1. T.P. taistelun tiellä, 2. T.P. samalla tiellä kuin Taisto Sinisalo, 3. T.P. estämässä Taisto Sinisaloa pääsemästä eduskuntaan.

Hieman toisenlaisista syistä käytetään usein epätarkkoja ilmauksia diplomatian ja kansainvälisten kommunikoiden kielessä. Seuraavat esimerkit eivät kuulu enää pelkästään sanaopin alaan, vaan ne koskevat laajempia ilmauskokonaisuuksia. Kun Skp:n varapuheenjohtaja helmikuussa 1979 palasi Moskovasta, niin päivälehtien selostuksen mukaan eräs hänen Nkp:n edustajille tekemänsä ehdotus oli saanut ”kiinnostusta osakseen”. Erään toisen ehdotuksen vastaanotosta taas sanottiin, että Nkp:n vastaus oli ”myönteisen kiinnostunut”. Tämä on tapa ilmoittaa, ettei vastapuoli ottanut näihin ehdotuksiin selvää kantaa. Ehkä näistä asioista keskusteltiin pitkäänkin, mutta keskustelujen sisällöstä ei ole halettu ilmoittaa enempää.

Jälleen eri tyyppiä edustaa seuraava Kiinan kansantasavallan perus-

tuslaista otettu esimerkki. Tämän perustuslain mukaan on maan asevoimien tehtävänä mm. ”olla varuillaan sosiaali-imperialismin, imperialismin ja niiden lakeijojen kumous- ja hyökkäyspyrkimyksiä vastaan” (The Constitution of the People’s Republic of China, Peking 1978, 19. artikla). ”Sosiaali-imperialismilla” kiinalaiset tarkoittanevat väitettyä Neuvostoliiton imperialismia, mutta kansainväliset sovinnaisuussäännöt kieltävät kirjoittamasta tällaista loukkaukseksi tulkittavaa sanontaa selväkielisenä perustuslakiin tai muuhun viralliseen ja julkiseen asiakirjaan. Tässä tulemme lähelle sanankielto- ja tabuilmioita. Kun jotkin käyttäytymissäännöt kieltävät nimeämistä jotakin asiaa suoraan, käytetään epätarkempaa ilmausta. Varsinaisesta todellisen tarkoituksen salaamisesta ei tässä ole kysymys.

Lauseopin ja tekstilingvistiikan alalta on helppo osoittaa runsaasti tapauksia, joissa usein tarkoituksellisesti käytetään epätarkkaa ilmausta. Erään sanomalehden kolumnisti kirjoittaa näin (siteeraan korjaamatta virheitä): ”Puolueilla on tietysti vaaleissa aina voitto tavoitteenaan. Se tuo tyydytystä ja sillä on suuri merkitys puolueen sisäiseen yhtenäisyyteen ja näin myös toimintaedellytyksiin. Tämä on oikein.” (Ilta-Sanomat 12. 3. 1979.) Mikä tuo tyydytystä? Voitto vai jo se, että voitto on tavoitteena? Ja mikä on oikein? Sekö, että voitto on tavoitteena ja että se tuo tyydytystä, vai se, että se tuo tyydytystä ja että sillä on suuri merkitys mainituille seikoille? Kirjoittaja ilmeisesti haluaa vain sanoa, että asiat ovat niin kuin pitääkin. *Se-* ja *tämä-*pronominien viittaussuhteiden tarkka osoittaminen ei ole hänen näkökulmastaan tärkeitä.

Eräs suomalainen tiedemies taas kirjoittaa artikkelissaan: ”Sen sijaan minun on vaikea ymmärtää, että — —” (P. Ravila, Totuus ja metodi, 1967, s. 33). Ei hän tällä halua sanoa, että hänen ymmärryksensä toimii huonosti, vaan että puheena oleva mielipide on hänen mielestään väärä. Sama tutkija kirjoittaa: ”Mitä mieltä näissä oloissa on puhua absoluuttisen kiinteän struktuurin omaavasta systeemistä — —” (ibid. s. 23). Tämä on retorinen kysymys, jolla kirjoittaja tarkoittaa, ettei siinä ole mieltä. Molemmissa tapauksissa tiedemies on käyttänyt epätarkkaa ilmausta välttääkseen epäkohteliaan jyrkkää sanontaa. Samantapaiset keinot ovat yleisiä myös arkipuheessa ja kaunokirjallisuudessa.

Lauseopillisen epätarkkuuden pohjalta on kehittynyt myös lievän, kohteliaan kehotuksen pukeminen kysymyksen muotoon: ”Tulisitko tänne” pro ”Tule tänne!”

Seuraavassa esimerkki tapauksesta, jossa kirjailija ei tee selväksi, onko tietty jakso hänen omaa välitöntä puhettaan vai referaattia, romaanihenkilön puheen selostusta: ”Vieraalleen Eelis haki pienestä seinäkaapistaan hunajapurkin, antoi hänen eteensä puolukkavadin, lusikan ja lauta-

sen ja käski syödä puolukoita hunajan kanssa niinkuin hän itsekin teki aina tähän aikaan vuodesta ennen maata menoaan.” (Helvi Hämäläinen, Ketunkivi, 1948, s. 16.) Sanoiko Eelis itse aina tekevänsä näin vai toteaako kirjailija tämän hänen tapansa, se jää lukijalle epäselväksi. Tähän epätarkkuuteen ei liene muuta syytä kuin se, että asia on vailla merkitystä ja että sen eksplisiittinen selvittäminen häiritسی esityksen tyyliä. (Vrt. O. Ikola, *Das Referat in der finn. Sprache*, 1961, s. 47.)²

Sellainen epätarkkuus, joka joko helpottaa kielen käyttämistä tai palvelee jotakin toista tarkoitusta, on kielessä hyvin yleinen ilmiö. Vaikka keinot ovat hyvinkin erilaisia, kuten edellä olen koettanut osoittaa, niin syyt niiden käyttöön ovat suuressa määrin samat. Koetan loppuksi pohtia niitä syitä, joiden takia tällaisia epätarkkoja ilmauksia käytetään. Ensinnäkin on sellaisia syitä, jotka eivät johdu puhujan tietoisesti tavoittelemista päämääristä vaan pikemminkin hänen tietojensa tai kykyjensä puutteellisuudesta tai hänen mukavuudenhalustaan. Seuraavat kolme tekiää kuuluvat tähän ryhmään:

1. *Tietojen puutteellisuus.* Tämä mainittiin yhtenä vaihtoehtona *Charme Asserdalia* koskevassa esimerkissä. Puhuja voi joutua käyttä-

² Äänneopin piirissä lienee tahallinen epätarkkuus melko harvinainen ilmiö. Seuraavat esimerkit voidaan mainita lähinnä kuriositeetteina. Tarkoitettua keinoa käytetään joskus ainakin vierasta kieltä puhuttaessa kielitaidon puutteiden peittämiseen. Eräs tuntemani virolainen, jolla oli hyvä suomen kielen sanavarasto mutta joka ei täysin hallinnut taivutusta, koetti peittää viimeksi mainittua puutetta lausumalla epäselvästi taivutus-päätteet. Ehkä tämä tuntui suomalaisesta kuulijasta vähemmän häiritsevältä kuin selvästi lausuttujen virheellisten muotojen käyttö. Se lienee ainakin ollut tarkoituksena. Eräs Saksassa oleskeleva ulkomaalainen taas, jonka oli vaikea oppia saksan kieliopillisia sukuja, otti taivutukseen lausua kaikki määräiset artikkelit *da*, esim. *da Mond, da Sonne, da Wasser*. Tarkoituksena oli samantapainen kuin äskeisessä tapauksessa.

Nämä esimerkit edustivat poikkeuksellista puhetilannetta siinä suhteessa, että niissä epätarkkuutta käytettiin keinona vieraan kielen vaikeuksista selviytymiseen. Seuraava esimerkki voidaan mainita äidinkielen käytön alalta. Viime sotien aikana eräs reservin luutnantti käytti erikoislaatuista tapaa tilatessaan Helsingissä ollessaan ravintolasta pöydän. Hän esitteli itsensä näin: ”Täällä puhuu reserviluutnantti se ja se.” Koska tavallisesti käytettiin upseeriarvoa luutnantti, ei reserviluutnantti, ja koska hän lisäksi lausui arvonimensä tarkoituksellisen epäselvästi, niin hovimestari saattoi tulkita sanan everstiluutnantiksi. Toivottu tulos oli, että luutnanttimme sai pöydän helpommin ja sai paremman kohtelun kuin esiintyessään selvästi luutnanttina. Kyseessä oli siis eräänlainen hämäys, jolle eräät *joustava*-sanan käyttötapaukset ovat sukua. Jokseenkin tutkimaton kysymys lienee, missä määrin ja minkälaisista syistä kielellisessä viestinnässä todella esiintyy tahallista epäselvää ääntämystä. Aivan tuntematon ilmiö se ei kuitenkaan ole.

Mainituissa äänneoppia koskevissa esimerkeissämme oli siis kysymys siitä, että jokin tai jotkin foneemit äännetään puutteellisesti, niin että niiden tunnistaminen vaikeutuu. Grafeemikielessä saattaa esiintyä vastaavanlainen ilmiö. Jos lääkärin resepteissä käyttämän käsialan epäselvyys, joka on ollut lukuisien kaskujen aiheena, on tahallista, niin tarkoituksena kai olisi, ettei potilas saisi kirjoituksesta selvää. Lääkäri luottaa siihen, että aptekin asiantunteva henkilökunta kuitenkin osaa tulkita reseptin oikein.

mään epätarkkaa ilmausta, koska hän ei näe hevosta kyllin tarkoin tai ei muusta syystä tunnista sitä. Toiseksi esimerkiksi sopii seuraava sää tiedotuksen sanonta: ”Osaksi selkenevää, mutta aluksi monin paikoin heikkoa lumisadetta.” Jos meteorologit osaisivat ennustaa kellonlyömän ja pitäjän tarkkuudella, missä ja milloin selkenee tai tulee lumisadetta, niin he varmaan antaisivat hyvin tarkkoja ja yksityiskohtaisia sää tiedotuksia. Mutta kun siihen ei nykyisin keinoin pystytä, käytetään epätarkkaa sanontaa, jolloin erehtymisen vaara on pienempi.

2. *Ajatusponnistuksen välttäminen.* Mukavuudenhalusta tyydytään epätarkkaan, väljään, jopa epäselväänkin ilmaisuun usein silloin, kun ei täsmällisemmällä tiedolla ole merkitystä (vrt. W. Havers, *Handbuch der erklärenden Syntax*, 1931, s. 167). Tätä tapausta edustaa sellaisten värittömien, merkitykseltään väljien ilmausten käyttö kuin *vekotin*. Toisena esimerkkinä voidaan mainita saksassa yleiseksi tullut kalpeiden *machen-ja tun-*verbien laaja käyttö, mm. ’johonkin panemisen, asettamisen’ merkityksessä. Hiukan samaan tapaan on laajentunut suomen *laittaa-*verbin käyttö.

3. *Ajatuksen epätäsmällisyys.* Jos tiedemies tai ajattelija antaa aihetta sanontaan ”*dunkel gesagt ist dunkel gedacht*”, so. hämäästi sanottu on hämäästi ajateltu, niin se on varsin ankara moite. Vaikka arkikielelle ei voidakaan asettaa samanlaisia vaatimuksia kuin tieteen kielelle, olisi epäilemättä eduksi ja helpottaisi ihmisten välistä kanssakäymistä, jos arkielämässään yleensä ajateltaisiin selkeästi ja myös lausuttaisiin ajatukset selkeästi (tieteellisen kielenkäytön ja arkikielen eroja pohtii esim. G.H. von Wright, *Logiikka, filosofia ja kieli*, 3. p., 1975, s. 43). Mutta kuitenkin on niin, että hämärien ajatusten hämäry ilmaiseminen on arkielämässä yleistä. Kai tälläkin mahdollisuudella lopulta on oma funktionsa ihmisten sosiaalisessa kanssakäymisessä. ”Hiljaisuuden torjunta on sinänsä kielen tärkeä tehtävä”, sanoo S. I. Hayakawa (*Ajattelun ja toiminnan kieli*, 1966, s. 83). Puhutaan myös sosiaalisesta viestinnästä, jolla ei ole muuta tarkoitusta kuin ilmoittaa muille, että viestijä on olemassa ja että kaikki on hyvin (ks. O.A. Wiio, *Ymmärretäänkö sanomasi?* 6. p., 1974, s. 91). Jos sitten tarkasteluun otetaan mukaan kaunokirjallisuus ja myös runous ahtaammassa mielessä, onkin jo usein kyseessä tarkoituksellinen ja tietoinen ilmaisukeino. Sanotaan jotakin, mikä ei sisällä selkeää ajatusta, pyrkimyksenä vihjeen, viittauksen, ärsykkeen antaminen, tavoitteena kuulijan tai lukijan omien ajatusten liikkeellepano.

Näin olemmekin tulleet niihin syihin, jotka johtavat tarkoitukselliseen epätarkkuuteen: puhuja tai kirjoittaja katsoo näin saavuttavansa tarkoituksensa paremmin kuin käyttämällä tarkkaa, täsmällistä ilmausta:

4. *Tietojen salaaminen.* On tilanteita, joissa puhuja tai kirjoittaja syystä tai toisesta ei halua ilmaista jonkin asian yksityiskohtia ja siksi käyttää epätarkkaa ilmaisua. Esimerkkejä tästä löytää helposti kansainvälisiä neuvotteluja koskevista virallisista tiedonannoista tai sodan aikana sotivien osapuolten tilannekatsauksista. Mutta tällaista menettelyä kyllä esiintyy monissa muissakin yhteyksissä, arkielämässäkin.

5. *Hämääminen tai peitteleminen.* Toisinaan käytetään epätarkkaa tai hämää tai peittelevää ilmausta joko siinä tarkoituksessa, ettei heti tajuttaisi tai etteivät kaikki tajuaisi, mistä todella on kyse, tai siksi, että asian tarkka, eksplisiittinen ilmaiseminen on vastoin joitakin käyttäytymissääntöjä. *Joustava*-sanana käytössä voi joskus olla tällaisia piirteitä, kuten mainitsin. Eräänlainen peitteleminen on kyseessä silloinkin, kun Kiinan kansantasavallan perustuslaissa puhutaan sosiaali-imperialismista tai kun tiedemies kirjoittaa, että hänen on vaikea ymmärtää sitä ja sitä mielipidettä.

6. *Asian täsmällisen lukkoon lyömisen välttäminen.* Tästä johtuvat mm. eräät lainsäädännön sekä diplomaattien kielenkäytön tai kansainvälisten sopimusten ja kommuniqueoiden väljästi muotoillut sanonnat. Samaa keinoa viljellään myös komiteanmietinnöissä ja vastaavissa. Eräässä sukupuolten tasa-arvon edistämistä käsittelevässä muistiossa on seuraava kohta: ”Viranomaisten mahdollisuuksia tukea henkilöstönsä omaehtoisia opiskelua olisi parannettava. Tukea annettaessa olisi erityisesti pidettävä silmällä koulutuksellisen tasa-arvon lisäämistä.” (Sukupuolten tasa-vertaisuuden edistäminen valtion henkilöstöpolitiikassa, Työryhmämuistio 1979 VM:3, s. 13.) Tämä voidaan tulkita niin, että tukea annettaessa on asetettava etusijaan sellaiset yksilöt, naiset tai miehet, joiden koulutus on puutteellisin. Mutta nähdäkseni se voidaan mainitussa yhteydessä tulkita myös niin, että tukea annettaessa on erityisesti suosittava naisia, koska naissukupuolen koulutustaso keskimääräisesti on heikompi. On mahdollista, että tässä on harkitusti käytetty tulkinnanvaraista sanontaa. Tähän kohtaan kuuluu myös edellä mainittu ehdotus ”asiallisten syiden” mainitsemisesta lainsäädännössä virkanimitysperusteena.

7. *Tiedon omaksumisen helpottaminen.* Jos puhuja tai kirjoittaja kuormittaa sanomaansa lukuisilla täsmällisillä tiedoilla ja yksityiskohdilla, niin viestin vastaanottaminen vaatii enemmän ponnistusta. Ihmisellä on eräänlainen puolustusmekanismi liikoja tietoja vastaan (ks. O.A. Wiio, mts. 83). Kun tyydytään ilmoittamaan tarkasti vain ne asiat, joita koskeva tarkka tieto kulloinkin on relevanttia, tieto menee paremmin perille kuin jos lisäksi kaikki sivuasiatkin ilmoitettaisiin yksityiskohtaisen tarkasti. Edellä mainituista esimerkeistä voidaan viitata vaikkapa ajan-kohtien ilmaisemiseen. Olisi perin kiusallista ja hämmentävää kuunneltaa, jos joku kertoessaan arkisista pikku askareistaan mainitsisi jokaisen

tapahtuman ajankohdan minuutin tarkkuudella. Puhetta ja kirjoitusta voidaan usein keventää myös käyttämällä sellaisia ilmauksia kuin *ym., jne.*

Vaikka on aiheellista yleisesti korostaa täsmällisen kielenkäytön tärkeyttä, on kuitenkin muistettava, että myös mahdollisuus epätarkkaan ilmaisuun on olennainen osa ihmiskielen ilmaisujärjestelmää. Tätä kielen mahdollisuutta tarvitaan jopa tieteenkin piirissä, mistä lopuksi yksi esimerkki. Tunnettu filosofi kirjoittaa: ”Eri kysymys on, pitääkö R:n teoria paikkansa. Siitä kiistellään yhä paljon. Omasta puolestani uskon sen parhaimmillaan olevan osittain tosi.” (v. Wright, mts. 132.) Tietoaineksen siirtäminen sellaisenaan ihmiseltä toiselle on kielen keskeinen tehtävä, mutta ei ainoa. Epätarkkojen ilmausten käyttö ja merkitys kielen ilmaisutaloudessa ansaitsisi tutkimuksessa enemmän huomiota kuin se on saanut.

OSMO IKOLA: *The uses of inexactitude in linguistic expression*

The virtues of clarity and exactitude are always stressed in guides to good usage. As a general rule, this is no doubt correct. It is nevertheless true that there are situations where language functions better if inexact expressions are used.

Languages possess many means for expressing things inexactly. One speaks for example of a 'thing' without specifying precisely what is meant. The word 'flexible' is often used in daily speech to cover up or condone dishonest behaviour and the like. It is possible to compose a sentence in such a way that it is ambiguous, or open to various interpretations. And one can of course make use of expressions that are inexact of their nature, for example: a handful, *et cetera* or *et al.*

The reasons for inexactitude in language are many, but attention may be drawn to at least the following:

1. *Insufficient knowledge.* If the speaker sees Charmie Asserdal, a famous Finnish race-horse, at such a distance that he cannot recognize her, he may make use of one of the following words to describe what he sees: mare, race-horse, horse, quadruped, animal, creature.

2. *Avoidance of mental effort.* For the sake of convenience, when there is no need for exactitude, people often content themselves with vague expressions.

3. *Inexact thinking.* In ordinary life ideas are seldom thought through.

4. *Concealing information.* There are situations in which for one reason or another the speaker wishes to withhold something and for that reason expresses himself vaguely.

5. *Dissembling or hiding the truth.* Things are sometimes expressed inexactly with the intention of deceiving some or all of the listeners. The use of the word 'flexible' already mentioned may come into this category.

6. *Avoidance of committing oneself.* Examples are to be found in legal texts, the

language of diplomacy, also in the phraseology of international agreements and official communiqués.

7. *Facilitating the appropriation of knowledge.* If a speaker or writer overloads his speech or text with too much precise information and unnecessary detail, the substance of his thought is less accessible. If only the main points are made it is much easier for the listener or reader to grasp what is being said.

Although it is important to stress exactitude in the use of language, inexactitude can also be seen to play an essential part in human speech systems. Inexactitude as a property of language deserves more study than it has heretofore received.